

PROFESSOR P. DE KEYSER IN NEDERLAND TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

EEN FOLKLORIST EN ZIJN INTERESSE VOOR HET SOLDATENLEVEN

Dominique J.B. VANPÉE

Lid van het Publicatiecomité van de Bladen voor Documentatie, Belgische Vereniging voor Documentatie (ABD-BVD)

- Professor Paul De Keyser ligt aan de oorsprong van het volkskundig onderzoek van het soldatenleven en de oorlogsfolklore in Vlaanderen. Hij nam ook het initiatief tot een 'folkloristische' vragenlijst hierover. Zijn verblijf in de Nederlandse interneringskampen te Kampen en Harderwijk als Belgisch militair tijdens de Eerste Wereldoorlog is daar niet vreemd aan.
- Le professeur Paul De Keyser est à l'origine des recherches sur le folklore lié à la vie de troupe et le folklore de guerre en Flandre. Il a également pris l'initiative d'un questionnaire "folklorique" sur ce sujet. Son séjour dans les camps d'internement néerlandais à Kampen et à Harderwijk en tant que soldat belge pendant la Première Guerre mondiale n'y est pas étranger.

In *Volkskundige aantekeningen. Nota's en bibliografie bij "Eigen aard"* (1962) schreef buitengewoon professor aan de Katholieke Universiteit te Leuven en lid van de Koninklijke Commissie voor Volkskunde dr. K.C. Peeters: *"De loting wordt in dit overzicht behandeld als een onderdeel van de levensloop (...). De Nationale Commissie voor Folklore heeft in 1939 een vragenlijst verspreid, jaarboek I (1939) 27-28, die echter wegens de onmiddellijk daarna uitgebroken oorlog weinig of geen resultaat heeft opgeleverd. Het was een initiatief van Prof. P. DE KEYSER, die tijdens zijn verblijf in Nederland gedurende wereldoorlog I een volkskundig onderzoek in verband met het soldatenleven instelde (...)"*.¹

Niet dat hij de eerste was die in zijn werk het had over de krijgsdienst en oorlog. Romanschrijvers als Hendrik Conscience gaven al eerder een inkijk.²

Van Es schrijft over Paul De Keyser: *"Maar ook in de volkskunde heeft hij alle gebieden betreden en steeds met succes. In menig geval heeft hij zelfs pionierswerk verricht. Zijn eerste belangrijke folkloristische bijdrage handelde over Oorlogsfolklore en verscheen in de Almanak van 't Zal wel Gaan voor 1919 (nr. 85). En geen wonder! In 1914, als eenvoudig "piot" bij het 5e linieregiment, werd hij, na gekwetst te zijn geweest te Heist-op-den-Berg, geëvacueerd naar Antwerpen en na de val van deze stad naar Nederland, waar hij achtereenvolgens geïnterneerd werd te Kampen en te Harderwijk. Als jong filoloog - hij had immers juist vóór het uitbreken van de eerste wereldoorlog aan de Gentse Universiteit de doctorstitel in de Germaanse Filologie met grote onderscheiding behaald - vond hij in die interneringskampen een gunstig midden om allerlei gegevens met betrekking tot de volkstaal en het volksgeloof te verzamelen, alsook talrijke volksvertelsels (soldatenmoppen en -grapjes) aan*

te tekenen. (...) Het is een feit dat gedurende zijn interneringstijd zijn roeping als folklorist zich aan hem geopenbaard heeft (...)".³

In het kamp van Harderwijk tekende hij uit de mond van Bargoenssprekende Belgische militairen enkele woorden op.⁴

Tijdens zijn Nederlands verblijf in de Eerste Wereldbrand publiceerde hij al over die soldatenfolklore in *Vrij België*.⁵ De tijd was er rijp voor want in het Duits verscheen een jaar eerder al, in 1916, een studie over bijgeloof en de wereldoorlog door Albert Hellwig.⁶

Direct na WO I in 1919 verscheen zijn Vlaamse oorlogsfolklore, een ernstig artikel zoals eerder hierboven aangehaald. Hij stelde in dit artikel: *"Gedurende de oorlog lieten wij in de frontbladen een oproeping verschijnen ten einde, naar het voorbeeld der " Société Suisse des traditions populaires ", gegevens te verzamelen voor een Belgisch museum van oorlogsfolklore. De oproeping werd door enkelen beantwoord, weinigen echter leverden een zo rijke oogst op als Fr. Evermar van Moere, aan wiens schrander opmerkingsvermogen en warme liefde voor volk en taal de Vlaamse oorlogsfolklore veel te danken heeft."*⁷

In het Interbellum hield De Keyser niet op met te publiceren over het onderwerp in de krant *de Vooruit*.⁸ Zelfs bij de aanvang van de Tweede Wereldoorlog was een publicatie voorzien van hem over *'oorlogsfolklore 1939-1940'*. Ze verscheen niet: *"Bij de inval van de Duitsers in Mei 1948 [sic: moet zijn 1940] was een gedeelte van de dubbele aflevering 3-4 van "Oostvlaamsche Zanten" (Mei-Augustus 1940), blzn. 81-126 gezet. Het bevatte van de hand van Cl. V. Trefois, Frontleven. Eene bijdrage tot de oorlogsfolklore*

van 1914-1918, blzn. 81-116 en van Prof. Dr P. de Keyser. *Oorlogsfolklore 1939-1940*, blzn. 117-126, met de vermelding "Wordt voortgezet". Niet alleen werd de beloofde voortzetting niet gepubliceerd, doch het gezette eerste gedeelte, werd, ter wille van de Duitse bezetting, ingetrokken."⁹

Wel verschijnen er vanaf 1941 kleine bijdragen van hem in hetzelfde tijdschrift over specifieke facetten van de oorlogsfolklore met betrekking tot de Tweede Wereldbrand.¹⁰

Na hem zullen andere volkskundigen/folkloristen of historici het deelgebied der 'oorlogsfolklore' verder bewandelen, zelfs in het 'atoomtjperk'.¹¹

Dominique J.B. Vanpée

Tommestraat 63
3040 Ottenburg (Huldenberg)
dominiquevanpee@gmail.com

Oktober 2018

Noten

1. Peeters, K.C. Volkskundige aantekeningen. Nota's en bibliografie bij "Eigen aard". *De Vlijt*, 1962, p. 48.
Over (het belang van) een folkloristische/volkskundige commissie: De Keyser, P. De Commissie voor folkloristische opzoekingen. *Oostvlaamsche zanten*, 1932, jrg. 7, p. 1-3.
In de periode net voor de enquête verschenen ook nog van hem:
De Keyser, P. Voor een Vlaamschen Volkskunde-Atlas! *Oostvlaamsche zanten*, 1933, jrg. 8, p. 3-6.
De Keyser, P. De eerste Vlaamsche folklore-dag. *Oostvlaamsche zanten*, 1934, jrg. 9, p. 39-44.
Deze publicaties plaatsen de toenmalige vragenlijst binnen de toenmalige belangstellingssfeer rond folklore en het verzamelen van data (zanten) om zo volkskundige gebruiken in kaart te brengen.
2. Van Hageland, A. Hendrik Conscience over oorlog en krijgsdienst. *Eigen Schoon en de Brabander*, jrg. 43 (1960), p. 272-276.
Anderen hadden het ook al eerder over de gebruiken binnen het Belgische leger, bij voorbeeld:
Le système militaire de la Belgique, au point de vue des traditions et des institutions nationales. Par un avocat. Imprimerie de J. Beck-Rousseaux, 1872, 45p. Op het net: <<https://opac.kbr.be/Library/digital-viewer/c-10009023>, bezocht 2018-09-20>.
3. Van Es, F. Prof. Dr Paul de Keyser. De folklorist. In: *Album Prof. Dr Paul de Keyser. De jubilaris aangeboden bij zijn zestigste verjaardag*. Drukkerij De Meester, 1951, p. XX-XXI. Met verwijzing naar: De Keyser, P. Vlaamsche oorlogsfolklore. Gentsche studenten Almanak van het Taalminnend Studentengenootschap "t Zal wel gaan", 1919, jrg. 49, p. 125-146.
4. De Keyser, P. Bargoensch uit het begin van de twintigste eeuw. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, 1927, jrg. 46, p. 126-137. Als 'filoloog' had hij onder de schuilnaam Lucifer ook al eerder belangstelling getoond voor de nieuwe Belgische militaire taalwet: Lucifer [= De Keyser, P.] *De nieuwe militaire taalwet en hare toepassing. 't Zal wel gaan, orgaan van de Vlaamschgezinde vrijzinnige studenten*, 1914, jrg. 1, p. 43-44.
5. De Keyser, P. De folklore van den soldaat. *Vrij België*, 16 november 1917, jrg. 3, nr. 117. Over de internering: De Keyser, P. Interneeringiana. *De Kamper Courant*, januari 1935 [honderdjarig herdenkingsnummer].
Niet al te vaak verscheen er wat over de Belgische geïnterneerde soldaten in Nederland tijdens WO1: Francken, Louis ; Loodts, Patrick (préface). *Les oubliés de la Grande Guerre. [Enquête sur le vécu des 30.000 soldats belges internés aux Pays-Bas de 1914 à 1918.]* (Ares). MeMogrames - les éditions de la mémoire, 2016, 161 p.
de Roodt, Evelyn. *Oorlogsgasten. Vluchtelingen en krijgsgevangenen in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog*. Europese bibliotheek, 2000.
Amara, Michaël. Zo trokken zij. Het verhaal van een unieke volksverhuizing in België. In: *Exodus - tentoonstelling in het MAS, Museum aan de Stroom naar aanleiding van 'Antwerpen 1914-1918'*. Tijdsbeeld en Pièce montée, 2014.
Reijngoudt, Anton. *Gehalveerde mensen. Het Belgenkamp in Harderwijk 1914-1918*. Koninklijke BDU uitgeverij, 2004, 84 p.
Hovenkamp, H.A.R. (Samenst.). 'Achter den pinnekesdraad', 15.000 Belgen in Harderwijk (1914-1918). In *prentbriefkaarten*. Streekarchivariaat Noord-West Veluwe, locatie Harderwijk en Stadsmuseum Harderwijk.
Laporte Geert. *Belgische geïnterneerden in Nederland gedurende de Eerste Wereldoorlog 1914-1918. Onderzoek naar de levensomstandigheden en de politieke stromingen in de kampen. (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling)*. Rijksuniversiteit Gent, 1981.
6. Hellwig, Albert. *Weltkrieg und Aberglaub: Erlebtes und Erlauschtes*. Wilhelm Heims, 1916, 159 p.
7. Het werd later heruitgegeven als: De Keyser, P. Vlaamse oorlogsfolklore. In: *Album Prof. Dr Paul de Keyser. De jubilaris aangeboden bij zijn zestigste verjaardag*. Drukkerij De Meester, 1951, p.5-18. In het artikel haalt hij aan uit de rijke oogst van minderbroeder en brancardier bij het veldleger Van Moere, Evermar ; Verschaeve, Cyriel (voorwoord/inl.). *Soldatenleven: een bijdrage tot de oorlogs-folklore van den Vlaamschen soldaat*. De Vlaamsche boekenhalle Sint-Michiel, 1919, VII+139p. Over deze publicatie verscheen ook nog wat in *DW&B*: Van Moere, Evermar. *Oorlogs-folklore*. In: *Dietsche Warande & Belfort*, jrg. 1920, p. 14-25, op het net: <https://dbnl.org/tekst/_die004192001_01/_die004192001_01_0002.php, bezocht op 2018-09-30>. Hij volgde duidelijk op

- de voet wat in het buitenland rond folklore gebeurde, ook later bleef hij de Zwitserse Volkskunde opvolgen: De Keyser P. De Zwitserse Volkskunde-Atlas. Verslag. *Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde*, 1951, jrg. 5, p. 6-10.
8. De Keyser, P. De folklore van den soldaat. *Vooruit*, 1 september 1929, 15 september 1929, 22 september 1929, 29 september 1929, 13 oktober 1929, 20 oktober 1929, 27 oktober 1929 en 2-3 november 1929.
 9. Roemans, R. Bibliographie van Prof. Dr P. de Keyser. In: *Album Prof. Dr Paul de Keyser. De jubilaris aangeboden bij zijn zestigste verjaardag*. Drukkerij De Meester, 1951, p. LXXIX, voetnoot 7.
Zeer recent - na het eerste afsluiten van dit artikel - werden nog twee artikels uit het gedachtengoed van deze pionier gepubliceerd in het laatste nummer van *Van mensen en dingen, tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, de opvolger van *Oost-vlaamse Zanten*. In hetzelfde tijdschriftnummer verscheen ook volgende bijdrage over zijn huidige relevantie: Vancraeynest, Fons. Paul De Keyser, vandaag nog relevant? *Van mensen en dingen, tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, 2018, jrg. 16, nr. 4, p. 37-38.
 10. De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Fluitjesbier. *Oostvlaamsche zanten*, 1942, jrg. 17, p. 148.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Papierschaarschte. *Oostvlaamsche zanten*, 1941, jrg. 16, p. 156.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Practische zegels (bonnetjes). *Oostvlaamsche zanten*, 1944, jrg. 19, p. 23.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Raadsel. *Oostvlaamsche zanten*, 1941, jrg. 16, p. 156.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Rantsoneering. " Geen Vleesch ". *Oostvlaamsche zanten*, 1944, jrg. 19, p. 23.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Smokkelen. Het verkeerde adres. *Oostvlaamsche zanten*, 1943, jrg. 18, p. 47.
De Keyser, P. Oorlogsfolklore. Zijt ge wel ingeschreven? *Oostvlaamsche zanten*, 1941, jrg. 16, p. 221.
 11. De Keyser, P. Is er nog plaats voor de folklore-wetenschap in het atoomtijdperk? *Oostvlaamsche zanten*, 1949, jrg. 24, p. 37-45.
Een keuze uit het gepubliceerde:
Bernard, H. ; Schroeder, P. Soldaten in de folklore. *De Brabantse folklore*, 1959, nr. 141, p. 56-132.
De Donder, Vic. *En we zijn er van de klas: soldatenleven in het Belgisch leger na '45. (Waar is de tijd)*. Standaard, 1988, 269 p.
Frenay-Cid, [Herman] ; Moulin, Léo (préface). *Nouveau folklore : le passé, le présent, le futur*. La maison du Bailli, 1968, 196 p.
Frenay-Cid, H. Apport des guerres mondiales. In: Frenay-Cid, H. *Nouveau folklore*. (Collection Lebèque - 9ème série ; 98). Office de publicité - Anc. Établ. J. Lebèque, 1949, p. 7-16.
Frenay-Cid, Herman. *Nouvelles coutumes militaires*. (La nation ; 46). Institut géographique militaire - Ministère de la défense nationale. Direction de l'éducation des forces armées, 1951, 32 p.
Frenay-Cid, Herman ; Klerkx, M.J. (vert.). *Nieuwe militaire overleveringen*. (De natie ; 46). Militair geografisch instituut - Ministerie van landsverdediging. Directie opvoeding bij de gewapende machten, 1951, 32 p.
Leger en volksleven. Catalogus tentoonstelling Folkloremuseum Antwerpen - 16 november 1961 - 18 januari 1962. Museum voor folklore [Antwerpen], 1961, 32 p.
Lehouck, F. Het Belgische militair milieu. *De Brabantse folklore*, 1959, nr. 141, p. 5-34.
Nasser Lina ; Vleugels, Jan. *Den troep: over een halve eeuw legerdienst*. Van Halewyck, 2013, 227 p.
Van Haver, J. De folklore van het militaire leven. *Het leger - De natie*, 1951, jrg. 6, p. 100-102.
Verbeke, André ; Devriese, Luc ; Brysse, Adrien. Zielhonden en hun bedrijf in Gent en Oost-Vlaanderen: lotelingen, remplaçanten en hun tussenpersonen. *Van mensen en dingen*, 2011, jrg. 9, nrs. 1-2, p. 7-25.
Verhoeff, Leen. *Soldatenfolklore: een inventarisatie van de informele tradities in de Nederlandse militaire samenleving in de jaren rond de Tweede Wereldoorlog*. (Koninklijke militair-historische bijdragen van de sectie Krijgsgeschiedenis. Koninklijke Landmacht [Nederland], 1977, iv+282 p.